

Olga Pushchak

Życie, działalność apostolska i biskupia posługa bł. Mikołaja Czarneckiego CSsR (1884–1959)

Studia Redemptorystowskie nr 13, 337-356

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Olga Pushchak
Narodowa Akademia Nauk Ukrainy – Lwów

ŻYCIE, DZIAŁALNOŚĆ APOSTOLSKA I BISKUPIA POSŁUGA BŁ. MIKOŁAJA CZARNECKIEGO CSSR (1884–1959)

- Słowa kluczowe:** Mikołaj Czarnecki, redemptoryści, Wiceprowincja Lwowska, Kościół greckokatolicki na Wołyniu, likwidacja Kościoła greckokatolickiego na Ukrainie
- Keywords:** Mykolay Charnetskyi, redemptorists, Lviv Vice-Province, Greek-catholic Church in Volyn, liquidation of Greek-catholic Church in Ukraine
- Schlüsselwörter:** Mykolay Charnetskyi, Redemptoristen, Vizeprovinz Lviv, Ukrainische Griechisch-Katholische Kirche in Wolhynien, Liquidation der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche in der Ukraine

Mikołaj Czarnecki, 27 czerwca 2001 roku ogłoszony błogosławionym przez św. Jana Pawła II, był jednym z pierwszych ukraińskich redemptorystów, którzy poświęcili swoje życie misji głoszenia obfitego Odkupienia. Jubileusz 130. rocznicy jego narodzin skłonił autorkę niniejszego opracowania do wnikliwszego zbadania niektórych nieznanych dotąd faktów z życia Błogosławionego i zarysowania jego bogatego apostolskiego życiorysu. Inspiracją do napisania tego artykułu była konferencja naukowa „Droga do świętości – życie i działalność błogosławionego Mikołaja Czarneckiego”, która miała miejsce 12 grudnia 2014 roku we Lwowie. Błogosławiony biskup redemptorysta doczekał się też cennych wspomnień. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje biograficzny szkic autorstwa o. Stefana Bachtałowskiego *Mikołaj Czarnecki CSSR. Biskup-wyznawca wiary*, stworzony na podstawie wspomnień i osobiście przeprowadzonych wywiadów ze świadkami życia i świętości biskupa. Rodzony brat Stefana o. Roman Bachtałowski również napisał wspomnienia o życiu bpa Czarneckiego, jednak bez historycznego aparatu krytycznego. Obaj autorzy detalicznie opisali wczesny etap jego życia oraz formację zakonną, przede wszystkim dlatego, że znali go osobiście i mieszkali z nim w jednej wspólnocie.

Bazą źródłową dla niniejszego artykułu są materiały z Państwowego Archiwum Obwodu Iwano-Frankowskiego, Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Obwodu Lwowskiego, Katolickiego Centrum Dokumentacyjno-Badawczego w Leuven (Belgia), Archiwum Generalnego Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela w Rzymie oraz Oddziałowego Archiwum Państwowej Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w Kijowie. Warto zaznaczyć, iż dane biograficzne z okresu obozowej katorgi są fragmentaryczne, dotąd nieuporządkowane chronologicznie i potrzebują dalszej kwerendy źródłowej.

1. Rodzina, dzieciństwo i młodość

Mikołaj Czarnecki urodził się we wsi Siemakowice, która obecnie leży na terytorium obwodu iwano-frankowskiego, „trzy kilometry na południe od Dniestru i 13,5 km na północ od powiatowego miasta Horodenka”¹. Był on pierworodnym synem Oleksego Czarneckiego i Paraski Prytockiej. Informacja co do nazwiska matki i jej pochodzenia z sąsiedniej wsi Michalcze jest niepotwierdzona². Paraska była sierotą, którą w wieku trzech lat znalazła i adoptowała małżonka miejscowego ukraińskiego proboszcza Josyfa Karatnyckiego. Jej przyszły mąż Oleksy pracował jako najemnik w gospodarstwie syna ks. Josyfa – Omelana, dzięki czemu się poznali³. Po ślubie rodzina Karatnyckich pomogła nowożeńcom Czarneckim w uzyskaniu własnego domostwa. Według wspomnień, ich jednoizbowy dom był oblepiony gliną i kryty strzechą⁴. W tym to właśnie domu 14 grudnia 1884 roku przyszedł na świat ich najstarszy syn Mikołaj. Nie był on jedynym dzieckiem, po nim urodziło się jeszcze ośmioro rodzeństwa: Katarzyna, Antonia, Maria, Jurij, Wasyl, Anna, Olena i Iwan⁵.

O. Stefan Bachtałowski twierdzi, że „Karatnicy szczerze opiekowali się młodą rodziną Czarneckich”⁶, o czym świadczy m.in. fakt, że żona księdza pomogła Mikołajowi dostać się do szkoły elementarnej w Tłumaczowie.

W wieku 12 lat kontynuował on naukę w gimnazjum w Stanisławowie. Uczył się tam od 1896 do 1904 roku. Mieszkał w bursie św. Mikołaja, wówczas najstarszej z trzech burs w mieście, powstałej w 1877 roku⁷. Jej przełożonym, katechetą i wychowawcą był o. Mychajło Semeniw. O. Roman Bachtałowski

¹ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький*, ЧНІ, *Єпископ-Ісповідник*, Йорктон 1980, s. 1.

² Р. Бахталовський, *Апостол з'єдинення наших часів. Спогади*, Львів 2001, s. 8.

³ Там же.

⁴ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 3.

⁵ Р. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, dz. cyt., s. 8.

⁶ Там же.

⁷ М. Головатий, *Етюди старого Станиславова*, Івано-Франківськ 2007, s. 40.

pisze, że miał on duży wpływ na formację Mikołaja. Między innymi natchnął go miłością do posługi liturgicznej, podkreślając wagę tradycji wschodniej. Otwarcie też głosił swoje przekonania polityczne⁸.

Mikołaj Czarnecki był sumiennym i pracowitym uczniem. Na szkolnych świadectwach widniały w większości dobre oceny, zwłaszcza z religii, języka ukraińskiego i języków obcych. Jego postępy w pierwszym roku szkolnym (1896/1897) były następujące: „dostateczny” dostał z geografii, matematyki i kaligrafii; „dobry” z języka polskiego, nauk przyrodniczych i sportu; „bardzo dobry” z religii, języka łacińskiego, ruskiego (ukraińskiego), niemieckiego; uwaga i rozwój ogólny na studiach były ocenione na „bardzo dobry”⁹.

W ostatnim roku szkolnym (1903/1904) Mikołaj dostał nieco inne oceny: „dostateczny” z języka łacińskiego, matematyki i nauk przyrodniczych; „dobry” z zachowania, języka polskiego, niemieckiego i sportu; „bardzo dobry” z języka ruskiego (ukraińskiego) i filozofii; „celujący” z religii, geografii i historii; staranność w piśmie i ogólną uwagę oceniono na „dobry”¹⁰. Wysokie oceny, jakie otrzymał przysły błogosławiony, świadczą o jego dobrej i gruntownej wiedzy. Szczególnie interesowały go wybrane przedmioty, m.in. religia.

Wiele czynników miało wpływ na przyszłość Mikołaja Czarneckiego, a pośród nich nade wszystko jego wiejskie pochodzenie, wsparcie rodziny proboszcza oraz pozytywne gimnazjalne doświadczenia, sprzyjające formacji dojrzałej osobowości. Przyjaciele, którzy mieszkali i studiowali razem z nim, wspominali jego szczerą religijność i duchowość, koncentrację, łagodność i flegmatyczność charakteru¹¹. Następnym krokiem w jego życiu było rozeznanie powołania i decyzja wystąpienia do seminarium duchownego.

2. Na kapłańskiej drodze życia

Po maturze w 1904 roku Mikołaj zdecydował się na studia teologiczne i drogę powołania kapłańskiego. Ponieważ Stanisławów nie dawał takiej możliwości, pozostał mu wybór pomiędzy seminarium we Lwowie a Papieskim Kolegium Russicum w Rzymie. Nowy biskup Stanisławowa Hryhorij Chomyzyn przychylił się do decyzji Mikołaja i wysłał go na studia do Rzymu¹². Po ich ukończeniu w 1909 roku Czarnecki wraca do Stanisławowa i przygotowuje się

⁸ Tamże, s. 10.

⁹ Державний Архів Івано-Франківської Облaсті (dalej: ДАІФО), Ф. 292, оп. 1, спр. 126, арк. 469. Журнал оцінок учнів 1–8 класів за 1–2 півріччя 1896/97 навчального року.

¹⁰ ДАІФО, Ф. 292, оп. 1, спр. 149, арк. 469. Журнал оцінок учнів 1–8 класів за 1–2 півріччя 1903/04 навчального року.

¹¹ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 6.

¹² Тамże, s. 8; Р. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, dz. cyt., s. 11.

do święceń kapłańskich. 18 i 21 września 1909 roku bp Chomyszyn udzielił mu święceń subdiakonu i diakonu¹³, zaś już 2 października tego samego roku odbyły się jego święcenia kapłańskie. Następnie jako młody neoprezbiter Mikołaj znów wyjechał do Rzymu, gdzie kontynuował pracę nad doktoratem z teologii¹⁴. Dysertację obronił 16 listopada 1909 roku na Papieskim Uniwersytecie Urbaniana, który pozostawał w bliskich związkach z Kongregacją ds. Ewangelizacji Narodów¹⁵.

Po powrocie do Stanisławowa w 1910 roku ks. Mikołaja przeznaczono do pracy w seminarium duchownym, gdzie został profesorem dogmatyki fundamentalnej, oraz do zajęć z filozofii w teologicznym liceum św. Jana Złotoustego¹⁶. Według o. Romana Bachtałowskiego, Czarnecki jako wykładowca mówił prosto i był wymagający, chcąc, aby studenci dobrze rozumieli trudną materię studiów¹⁷.

Oprócz tego bardzo aktywnie pracował nad formacją seminarzystów i mocno wpłynął na przygotowanie pierwszych absolwentów seminarium żyjących w celibacie (rocznik 1911)¹⁸. Jako duchowny

szybko zdobył sobie szacunek i zaufanie przez swoją łagodność, miłość i pokorę. Był zawsze gotów do służby innym. Dlatego przychodzili do niego wszyscy wychowankowie ze swoimi potrzebami i on wszystkich pouczał, pocieszał, przestrzegał. Ich duchowa formacja bardzo leżała mu na sercu i robił wszystko, żeby dać im dobry fundament tej świętości życia, którą powinien mieć kapłan¹⁹.

Osobiście trzymał się wszystkich przepisów i praktyk pobożnych: codziennie czytał brewiarz, medytował, adorował Najświętsze Serce Jezusa i Najświęt-

¹³ Вістник Станіславівської єпархії. Станіславів 1909, Ч. X–XI, s. 143, w: Р. Делятинський, *Життя і служіння Миколая Чарнецького у Станіславові (1910–1922)*, w: „Шлях до святості” – життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького. Матеріали наукової конференції, Львів 2014, s. 21.

¹⁴ М. Марунчак, *Ісповідник Кир Миколай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 623–624; А. Пекар, *Великий праведник – влади́ка Мико́ла Чарне́цький...*, dz. cyt., s. 379; Р. Бахталовський, *Апостол з'єднання...*, dz. cyt., s. 14.

¹⁵ Д. Блажейовський, *Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії...*, dz. cyt., s. 279.

¹⁶ Zob.: *Шематизм... Єпархії Станіславівської на рік Божий 1911*, s. 294; *Schematismus... Dioecesis Stanislavopolitensis pro Anno Domini 1912*, s. 76; *Шематизм... Єпархії Станіславівської на рік Божий 1913*, s. 295; В. Макар, *Пройдений шлях...*, dz. cyt., s. 72; С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 14; Р. Бахталовський, *Апостол з'єднання...*, dz. cyt., s. 15.

¹⁷ Тамże, s. 15–16, 22; С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 14–15.

¹⁸ Р. Бахталовський, *Апостол з'єднання...*, dz. cyt., s. 16.

¹⁹ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 15.

szy Sakrament²⁰. Tak więc praca w seminarium pozwoliła mu żyć i pracować na modłę klaszorną.

W wyniku wybuchu I wojny światowej seminarium stanisławowskie zostało zamknięte już w 1914 roku, a ks. Mikołaj zamieszkał w rezydencji biskupiej. Głosił kazania w katedrze w Stanisławowie, a także wizytował okoliczne parafie, wspierając duchowo miejscowych duszpasterzy i wiernych²¹. Choć zarówno austriackie, jak i rosyjskie władze wprowadziły szereg represji przeciw duchowieństwu, ks. Mikołaj uniknął prześladowań, prawdopodobnie ze względu na swój skromny i nierzucający się w oczy styl życia.

Po wznowieniu zajęć w seminarium stanisławowskim w 1916 roku ks. Czarnecki powrócił do swoich obowiązków wychowawczo-pedagogicznych. Jednak latem tego samego roku Galicja ponownie dostała się pod okupację wojsk rosyjskich, stąd naukę w seminarium po raz kolejny wstrzymano. Tym razem ks. Mikołaj został w mieście i opiekował się duchowo miejscową ludnością.

3. W służbie obfitego Odkupienia

Na początku 1918 roku do seminarium w Stanisławowie przyjechali z wizytą dwaj ojcowie redemptoryści – Joseph Schrijvers i Joseph Bala. Według biografów o. Czarneckiego, właśnie to spotkanie zadecydowało o jego przyszłości, ponieważ od dłuższego czasu poważnie myślał nad wyborem zgromadzenia zakonnego²². W sierpniu 1919 roku ks. Mikołaj Czarnecki postanowił wstąpić do Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela i udał się do tymczasowego klasztoru ukraińskich redemptorystów w Uniwie. Miesiąc później zakonnicy przenieśli się do nowego klasztoru w Zboiskach pod Lwowem²³.

Okres postulatu zakonnego ks. Mikołaja był bardzo krótki, bowiem po 15-dniowych rekolekcjach 15 września 1919 roku odbyły się jego obłóczyny. Nowicjat trwał rok, a ks. Mikołaj według opisu jego biografą był gorliwym nowicjuszem: „dokładnie i chętnie wykonywał wszystkie obowiązki, ćwiczenia i prace nowicjatu, nawet te, których nie miał obowiązku wypełniać. Wszystko to robił absolutnie naturalnie bez żadnego śladu zarozumiałości. Niczym się nie różnił od innych, chyba że większą gorliwością i pokorą. Z innymi no-

²⁰ Р. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, dz. cyt., s. 20–22; С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 14, 15, 16.

²¹ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 16–17.

²² Р. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, dz. cyt., s. 28–29.

²³ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 22; Р. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, s. 41; В. Макар, *Пройдений шлях...*, dz. cyt., s. 72.

wicjuszami żył przyjacielsko, jak zwykły zakonnik²⁴. Jego codzienny harmonogram składał się z modlitwy, kontemplacji, drogi krzyżowej, konferencji magistra i pracy fizycznej, m.in. pomagał w remoncie budynku klasztornego, w pracach przy budowie kapliczki i wykonywał inne prace w gospodarstwie przyklasztornym. 16 września 1920 roku w kaplicy klasztoru na Zboiskach Mikołaj Czarnecki złożył pierwsze śluby na trzy lata na ręce swego magistra o. Hektora Kinzingera²⁵. W następnym miesiącu w parafialnym kościele w Zboiskach odbyła się pierwsza misja, w której najprawdopodobniej wziął udział (15 października – 9 listopada 1920 roku)²⁶.

Następnie w listopadzie 1920 roku został skierowany do nowego domu w Stanisławowie i wyznaczony na kaznodzieję i spowiednika w cerkwi św. Józefa „na Górcze”. Na prośbę bpa Chomyszyna 36-letni o. Mikołaj znowu zaczął wykładać w seminarium i prowadzić konferencje teologiczne dla kapłanów i wiernych²⁷. Ojcowie najpierw mieszkali w seminarium, a po sześciu miesiącach latem 1921 roku o. Schrijvers kupił dla nich nowy dom przy ul. Pańskiej. Tutaj o. Czarnecki wykonywał obowiązki zastępcy ihumena, tzn. przełożonego klasztoru. Według o. Romana Bachtałowskiego, przez to, że zbyt hojnie rozdawał datki biednym, usunięto go z tego stanowiska²⁸. Jednak taką interpretację należy uważać za bezpodstawną, ponieważ później o. Mikołaj był jeszcze wielokrotnie ekonomem w innych domach Zgromadzenia.

O. Mikołaj był bardzo cenionym misjonarzem ludowym, chociaż nigdy nie próbował zadziwiać wyszukanyim słowem. Jego współbrat tak opisywał jego sposób głoszenia kazań:

Mikołaj nie był oratorem, nie miał tego talentu, lepiej powiedzieć, że nie uważał za potrzebne pracować nad sposobem wygłaszania słowa. Wyglądał jak starzec ze wschodu, mówił prosto, bez przepychu. Każde słowo, które wymawiał, było dobrze przemyślane, z głębi duszy. Głos równomierny z odcieniem dobroci i melancholii. Nikt nigdy nie mógł powiedzieć, że to „wielki kaznodzieja”²⁹.

Po dwóch latach kończy się jego czas służby w Stanisławowie, ponieważ w sierpniu 1922 roku o. Schrijvers wezwał go do Zboisk, gdzie zaczął wykonywać obowiązki socjusza, czyli pomocnika magistra nowicjatu, liczącego

²⁴ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 24.

²⁵ Тамże, s. 25; М. Марунчак, *Ісповідник Кир Миколай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 623–624; А. Пекар, *Великий праведник – владика Микола Чарнецький...*, dz. cyt., s. 379.

²⁶ Тę misję opisał o. Hektor Kinzinger, *Lettres sur l'Ukraine*, t. I–III, red. B. Kurylas, A. Bosschaert, Jette 1988, s. 92–93.

²⁷ Р. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, dz. cyt., s. 60.

²⁸ Тамże, s. 63.

²⁹ Тамże, s. 17.

wówczas 10 nowicjuszy. Co tydzień o. Mikołaj prowadził spotkania o tematyce mariologicznej. Kiedy w listopadzie 1922 roku nowicjat został podzielony na chorystów i braci konwersów, o. Czarnecki został socjuszem dla nowicjuszy chorystów.

Jesienią 1922 roku został on wyznaczony na urząd prefekta studentów, którzy nie mogli wyjechać na studia do Belgii z powodu zakazu lub niedostatecznej znajomości języka. Po dwóch latach zastąpił go na tym stanowisku o. Albin van Bizen. Niedługo później, od 1926 roku, o. Mikołaj jeszcze raz pełnił obowiązki prefekta na Wołyniu, ale tym razem nie studentów, a braci zakonnych. Kroniki wspominają o tej posłudze tylko w 1928 roku. Można jednak przypuszczać, że o. Czarnecki obejmował tę funkcję aż do swoich święceń biskupich³⁰.

O. Bachtałowski pisze też, że o. Mikołaj bardzo lubił prowadzić zamknięte rekolekcje. Pierwsze udokumentowane rekolekcje, jakie poprowadził jako redemptorysta, trwały rok i były skierowane do seminarzystów w Stanisławowie przed świętem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w 1920 roku³¹. W swoich wspomnieniach o. Roman dodaje, że w sposobie prowadzenia rekolekcji o. Mikołaja było czuć wychowanie „szkoły synów św. Alfonsa”³². Na dzień dzisiejszy wiadomo o 30 seriach prowadzonych przez niego rekolekcji. Ich słuchaczami byli w większości seminarzyści lub kapłani, chociaż było też kilka serii dla sióstr zakonnych i świeckich³³.

Przez trzy lata (1922–1925) o. Mikołaj wykładał w juwenacie, szkole z internatem dla chłopców, katechizm i język polski³⁴. Był też jednym ze spowiedników seminarzystów. Trudno jednoznacznie orzec, jaki miał on wpływ na formację powołań wśród uczniów juwenatu, jednak statystyki pokazują, że w 1928 roku z grona pierwszych jego absolwentów aż siedmiu wstąpiło do Zgromadzenia, w 1929 roku z sześciu kandydatów aż pięciu skończyło niższe seminarium, w 1930 roku obydwaj kandydaci, zaś w 1931 roku pięciu z nich³⁵. Każdy był uczniem i penitentem o. Mikołaja Czarneckiego.

Jego działalność pedagogiczna łączyła w sobie kilka etapów pracy w seminarium oraz prowadzenie wyjazdowych i okazjonalnych nauk. Między inny-

³⁰ Kronica... in Kowel. Запис за 1926–1930 рр., w: P. Піх, *Служіння і обов'язки Миколая Чарнецького в Львівській віце-провінції Згромадження Найсвятішого Ізбавителя*, w: „Шлях до святості” – життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького, dz. cyt., s. 62.

³¹ „Oprócz tych rekolekcji wiadomo o rekolekcjach dla seminarium przed świętem Niepokalanego Poczęcia NMP”; P. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, dz. cyt., s. 63.

³² Тамże, s. 194–195.

³³ Lista wszystkich rekolekcji znajduje się w aneksie A w: „Шлях до святості” – життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького, dz. cyt., s. 192–194.

³⁴ P. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, dz. cyt., s. 68.

³⁵ Chronica Novitiatum Choristarum. Записи за 1928–1931 р. Por. P. Піх, *Каталог Львівської Провінції Згромадження Найсвятішого Ізбавителя 1913–2013*, Львів 2013, s. 84–86.

mi oprócz wykładów w seminarium w Stanisławowie o. Mikołaj wykładał dla swych współbraci. Mieszkając na Zboiskach od 1922 do 1926 roku, „pewien czas prowadził wykłady z filozofii dla kilku studentów”³⁶. Jako wykładowca bardzo starannie przygotowywał się do wystąpień i starał się przekazać materiał w zrozumiały sposób. Według o. Bachtałowskiego, „jego lekcje są pełne głębokiej wiary, bez niepotrzebnego książkowego mędrkowania”³⁷. Na egzaminach był raczej wymagający i zawsze chciał się przekonać, że student potrafi argumentować swoją odpowiedź. Jego studenci z seminarium w Stanisławowie często z obawą wspominali ulubione pytanie o. Czarneckiego: „dlaczego?”, które zadawał na egzaminach³⁸.

Nie zaprzestawał przy tym aktywności misyjnej – jako redemptorysta prowadził misje parafialne na terenie dawnej Galicji. Jego pracą zainteresowała się polska policja, podejrzewając go o działalność antypaństwową³⁹. O. Czarnecki był dobrym kaznodzieją. Głosił prosto, od serca, bez niepotrzebnych ozdobników. O. Roman Bachtałowski wspomina: „jego słowo nie miało tych głośnych nawróceń masowych, jak słowo misjonarza, ale słuchacza natchnęła tęsknota za Bogiem, pragnienie do nawrócenia. Słuchacze widzieli, że sam ojciec znalazł Boga, tęskni za Nim, z miłością dobrego pasterza chciał pokazać im drogę do Niego. Takim był o. Mikołaj na ambonie”⁴⁰. W kronice klasztoru zanotowano udział o. Mikołaja w misjach na wsi Pyskorowycze, w diecezji przemyskiej, w dniach 16–30 kwietnia 1925 roku. Według kronikarza, odbiły się one szerokim echem⁴¹.

4. Posługa dla odnowienia Unii na Wołyniu

Następnym etapem misji o. Czarneckiego była praca na Wołyniu. Rozpoczęła się ona w dość niezwykły sposób, tzn. od nielegalnej „podróży wywiadowczej”. Razem z o. Romanem Bachtałowskim pojechał on za „sokalską granicę”⁴² na Wołyniu, aby skontaktować się z miejscowym duchowieństwem

³⁶ Tamże, s. 87.

³⁷ Р. Бахталовський, *Апостол з'єднання...*, dz. cyt., s. 22.

³⁸ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 14–15.

³⁹ Листування з повітовими управліннями державної поліції про встановлення діяльності монахів-редемптористів – членів бельгійського релігійного ордену (16.09.1924 – 6.06.1928), ДАІФО, Ф. 68, оп. 2, спр. 64, арк. 1, 10, за: Р. Делятинський, *Життя і служіння Миколая Чарнецького у Станиславові (1910–1922)*, dz. cyt., s. 41.

⁴⁰ Р. Бахталовський, *Апостол з'єднання...*, dz. cyt., s. 17.

⁴¹ Chronica localia collegia ad s. Alphonsum in Hološko. Notatka z kwietnia 1925 roku, Katholiek Documentatie en Onderzoekscentrum in Leuven: Archief Noord-Belgische Provincie van de Congregatie van de Allerheiligste Verlosser (Redemptoristen) (dalej: KADOC, ANBPCAV), 4.10.5.

⁴² Granica sokalska – sztucznie stworzona przez rząd II Rzeczypospolitej w celu niedopuszczenia do

w celu rozpoczęcia tam działalności misyjnej. Oficjalnie ich podróż była pielgrzymką do miejsc życia i męczeństwa św. Jozafata Kuncewicza. Wołyń razem z Polesiem i ziemią chełmską do I wojny światowej były częścią dawnego imperium rosyjskiego, a po zmianach przypadły odnowionej II Rzeczypospolitej⁴³. Redemptoryści podjęli więc prace na tym terenie zdominowanym przez prawosławie. W kronice klasztoru w Zboiskach, którą wtedy prowadził o. Czarnecki, dokładnie opisano, iż „Ojcowie Bachtałowski i Czarnecki odbyli podróż do Polski, żeby nasi ojcowie mogli tam zamieszkać, gdzie jeszcze pamiętają o kościele rzymskim i jak Bóg da pracować dla świętej jedności [Kościoła]”⁴⁴. Celem tej podróży było znalezienie kontaktu i możliwości pracy z wiernymi, którzy pamiętali jeszcze o unickim Kościele grekokatolickim.

Podczas tej podróży ojcowie odwiedzili dwóch rzymskokatolickich biskupów, z którymi rozmawiali o wizji odnowienia Unii. Argumentem bezspornym był fakt, że do ostatecznej kasaty ukazem carskim w 1875 roku tereny te zamieszkiwali grekokatolicy. Dopiero po dwóch latach rzymskokatolicki biskup Łucka Adolf Piotr Szelażek zaprosił belgijskich redemptorystów obżrądku wschodniego do pomocy w konwersji prawosławnych i przywróceniu Unii⁴⁵. Jako pierwszy pojechał o. Mikołaj – miał przygotować czterech prawosławnych mnichów do przejścia na katolicyzm⁴⁶.

Oprócz tego zadania o. Czarnecki odwiedzał okoliczne wioski, m.in. Maciewiczze, gdzie odprawił Mszę św. i wygłosił kazanie w dwóch językach – ukraińskim i polskim. Za pierwszym razem na te liturgiczne spotkania przybyło zaledwie kilka osób, ale już za drugim do cerkwi przyszły setki wiernych. Ludzie pozytywnie odbierali o. Czarneckiego i przekonywali, że nie mają nic przeciwko powrotowi do Unii, czekają jedynie na dobry przykład od swoich kapłanów⁴⁷. Podobnie było w Beresteczku i Kostopolu, gdzie o. Mikołaj szu-

ukraińskiej imigracji na Wołyń. Н. Стоколос, *Проблеми етноконфесійності в II Речі Посполитій*, Київська Церква, 2000, nr 1 (7). Por. A.L. Sowa, *Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947*, Kraków 1998, s. 34–35.

⁴³ Według Jarosława Hrycaka, ów teren był najmniej rozwinięty pod względem poziomu edukacji i świadomości narodowej. Polska władza poczyniła wiele starań, aby wykorzeniać kulturowe, językowe i religijne odmienności ludności ukraińskiej. Następnie granice nowych jednostek administracyjnych na etnicznych ukraińskich terenach zostały poprowadzone tak, żeby dołączyć do nich jak najwięcej nie-Ukraińców. Я. Грицак, *Нарис з історії України: формування української модерної нації XIX–XX ст.*, Київ 1998, s. 136.

⁴⁴ *Chronica localia collegia ad B. M. V. De Perpetuo Succursu in Zboisk.* Запис за 1924 р. KADOC, ANBPCAV, 4.10.3.4.

⁴⁵ *Relation des premiers travaux, tentés par le R.P. Czarneckyj pour le retour des Orthodoxes dans le diocèse de S. Excellence Monseigneur Szelażek, évêque de Luck, en Wolhynie.* KADOC, ANBPCAV, 4.10.1.1, za: O. Лупій, *Служіння Миколая Чарнецького на Волині в „Шлях до святості” – життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького*, dz. cyt., s. 90.

⁴⁶ Тамże.

⁴⁷ Тамże.

kał ewentualnego miejsca osiedlenia redemptorystów. Taki rekonesans trwał pół roku; przez ten czas ojciec próbował poznać ludzi, z którymi będzie mógł współpracować.

Podczas wizytacji Wiceprowincji Lwowskiej Redemptorystów, która była prowadzona przez belgijskiego prowincjała o. Kamila van de Stena, poruszana była też kwestia misji na Wołyniu. 13 września 1926 roku wizytator o. Schrijvers oraz o. Czarnecki omówili z bpem Szelążkiem możliwość założenia klasztoru redemptorystów w Kostopolu. Miesiąc później pojechała tam pierwsza grupa misyjna: o. Mikołaj Czarnecki, o. Hryhorij Szyszkowycz i bracia Awksentij Kinaszczuk oraz Dmytro (Jefrem) Daszko. Przełożonym został o. Richard Costenoble, ale do jego ostatecznego przyjazdu funkcję tę pełnił o. Mikołaj⁴⁸.

Do redemptorystów w Kostopolu przychodziło coraz więcej osób – większość przesiedleńców z Galicji i miejscowi prawosławni. Z tego powodu ojcowie zaproponowali założenie parafii, ale kiedy o. Mikołaj zwrócił się z tym do bpa Szelążka, spotkał się z odmową, ponieważ biskup uważał, że wszyscy muszą podporządkować się tylko katolickiemu proboszczowi w Kostopolu. Z tego powodu we wrześniu 1927 roku redemptoryści zdecydowali się przeprowadzić do Kowla. Po czterech latach zbudowali tam klasztor przy kościele garnizonowym, który dostali od komendy wojskowej⁴⁹.

O. Czarnecki kontynuował działalność misyjną, odwiedzając różne wsie w okolicy, gdzie mieszkało dużo grekokatolików. Warto zwrócić uwagę, że praca na Wołyniu różniła się od posługi misyjnej w dawnej Galicji, gdzie misjonarze jechali do dobrze zorganizowanych i istniejących parafii, prowadząc tam rekolekcje lub misje. Na Wołyniu nie było takich możliwości. Większość miejscowej ludności była prawosławna, a ukraińskich kolonistów trzeba było szukać od wsi do wsi. Ojcowie pełnili tam zwyczajną posługę, udzielali sakramentów, przebywając w jednym miejscu od kilku dni do kilku tygodni⁵⁰. W taki sposób tworzono nowe wspólnoty, do których później sukcesywnie przyłączali się prawosławni.

W niektórych wsiach wierni wykazywali konsekwentny opór albo pod naciskiem prawosławnych byli zmuszeni odejść od Unii. Na przy-

⁴⁸ P. Піх, *Каталог Львівської Провінції...*, dz. cyt.

⁴⁹ P. Скакун, «Нова Унія» у Східних Воєводствах Польщі (1923–1939) Ковчег – науковий збірник із церковної історії за ред. Б. Гудзяка, І. Скочилися, О. Турія, т. 5, Львів 2007, s. 212.

⁵⁰ Chronica localia collegia ad B. M. V. Septem Dolorum in Kowel, KADOC, ANBPСAV, 4.10.6. „(...) na początku działalność misji skupiała się właśnie na opiece nad rozsiedlonymi grekokatolikami na Wołyniu, którzy mieszkali w większości w powiatach Kowel, Wołodumyr, Horochiw i Sarny. 12 września 1927 roku mnisi zamieszkali w mieście Kowel, ale nadal służyli dla Kostopolu i 20 innych ośrodków grekokatolickich, gdzie odprawiali Mszę Świętą raz lub dwa razy w miesiącu”. P. Скакун, «Нова Унія» у Східних Воєводствах Польщі (1923–1939), dz. cyt., s. 216.

kład we wsi Kostomłoty agresywnie nastawieni prawosławni razem z miejscowym popem, uzbrojonym w siekiere, nie wpuścili redemptorystów do cerkwi⁵¹. Nie obeszło się bez konfliktu również w Dubecznie, gdzie mieszkańcy chcieli przyjazdu kapłanów greckokatolickich i próbowali wygonić z plebanii prawosławnego popa wraz z dwoma mnichami. O. Mikołaj był zmuszony uspokajać mieszkańców wsi i przekonywać, aby pozostawili prawosławnego kapłana w spokoju, dopóki nie otrzyma on innej parafii⁵².

O. Czarnecki miał dużo pracy: sprawował liturgie, udzielał chrztów, ślubów, słuchał spowiedzi, a także przeciwstawiał się próbom polonizacji ruskiej społeczności na Wołyniu, np. był przeciwny wydawaniu Ukraińcom metryk chrztu, pogrzebu czy ślubu w parafiach rzymskokatolickich⁵³. Oprócz tego prowadził rekolekcje dla kapłanów, którzy zmienili obrządek na wschodni. Kiedy w 1928 roku założono seminarium w Dubnie, o. Czarnecki został zaproszony do przewodniczenia konferencji na temat obrządku wschodniego i prowadzenia zajęć z liturgiki. Jednak już po roku seminarium przestało działać z powodu braku odpowiednich lektorów i powołań⁵⁴.

O. Mikołaj dużo rozmyślał o przyszłości Kościoła greckokatolickiego na Wołyniu. Dowiadujemy się o tym z listów do metropolity Andrzeja Szeptyckiego. Píše tam o swoich pomysłach co do poszerzenia Unii i o potrzebie nominacji osobnego biskupa obrządku wschodniego dla grekokatolików na Wołyniu, ziemi chełmskiej, Polesiu i Białej Rusi. Jego zdaniem, rezydencją biskupa winno być miasto Chełm⁵⁵. Nawet nie podejrzewał, że niedługo sam stanie się prorokiem we własnej sprawie.

5. Niespodziewana chirotonia i gorliwa posługa biskupa

W styczniu 1931 roku Pius XI mianował o. Czarneckiego biskupem tytularnym Lebedo i wizytatorem apostolskim dla wiernych obrządku wschodniego na Wołyniu i Polesiu. Mianowanie go wizytatorem było swojego rodzaju kompromisem kościelno-dyplomatycznym, bowiem do dzieła pojednania w Kościele w skomplikowanych warunkach polityki międzynarodowej i międzykościelnej oraz wewnętrznych problemów II Rzeczypospolitej potrzebna

⁵¹ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький*, dz. cyt., s. 123–124.

⁵² Tamże, s. 126–127.

⁵³ Tamże, s. 100–101.

⁵⁴ Tamże, s. 55–59.

⁵⁵ М. Лист, Чарнецького до А. Шептицькова від (nie zaznaczono daty), Центральний Державний Історичний Архів України у Львові (dalej: ЦДІАУЛ), Ф. 201, оп. 1т, спр. 111, арк. 191–193. W tym liście wpisana data: kwiecień 1928. Można wnioskować także z treści listu, w którym o. Czarnecki pisze, że „krótka 2,5-letnia praktyka nasuwa nam takie pomysły”.

była osoba kompromisowa, światła i łagodząca konflikty. Nominacja ta była dla redemptorysty niespodzianką. Wezwany do Rzymu był on bowiem przekonany, że Stolica Apostolska oczekuje od niego opracowywanego właśnie raportu o pracy misyjnej na Wołyniu. Chirotonia miała miejsce 8 lutego 1931 roku w Rzymie w kościele św. Alfonsa na Eskwilinie. Sakry biskupiej udzielił mu biskup Stanisławowa Hryhorij Chomyszyn.

W Galicji wiadomość tę przyjęto bardzo radośnie. Metropolita Szeptycki pisał, że to zdarzenie „jest dla nas wielką radością i potwierdza u nas nadzieję, iż dzieło świętej Unii będzie tak postawione i prowadzone przez Stolicę Apostolską, jak tego wymaga prawdziwe dobro naszego Kościoła i naszego ludu”⁵⁶. Jednak w Warszawie zareagowano na tę nominację niejednoznacznie. Działacze narodowi krytykowali wyniesienie Czarneckiego, uważając, że Rzym wyświęcił „Ukraińca na polskie kresy”⁵⁷, nie konsultując swej decyzji z władzami polskimi. Inne kręgi polityczne popierały wybór Rzymu, podkreślając, że Czarnecki jest idealnym kandydatem, oddanym sprawie i niezaangażowanym bezpośrednio w politykę⁵⁸.

Władze na czele z prezydentem Ignacym Mościckim nie zaakceptowały jednak tej nominacji, a Ministerstwo Wyznań Religijnych nawet nie przyjęło redemptorysty, motywując to tym, że znany jest im tylko kapłan Czarnecki, a nie biskup⁵⁹. Prasa prawosławna również nie szczędziła krytyki nowemu biskupowi, uważając, słusznie zresztą, że mający ogromną wiedzę o problemach prawosławia hierarcha przyczyni się do osłabienia wpływów Cerkwi na Wołyniu i Polesiu. Doszło wtedy również do próby zamachu na bpa Czarneckiego: napastnik próbował go utopić, ale redemptorysta wyszedł z tego obronną ręką⁶⁰.

Żadna z tych przeszkód nie osłabiła determinacji Czarneckiego, wręcz przeciwnie, motywowały go one do jeszcze aktywniejszej działalności. Wystarczy wspomnieć, że w ciągu trzech miesięcy od święceń odbył on wizytacje w 40 miejscowościach. Pierwsza z nich miała miejsce 12 kwietnia 1931 roku we wsi Dubeczno. Latem tego samego roku biskup odwiedził wiele parafii na Podlasiu, a jesienią na ziemi chełmskiej. Wszędzie był serdecznie witany przez miejscową ludność, np. we wsi Hrabiwec na stacji kolejowej czekał

⁵⁶ Пастирське послання Митрополита Андрія до духовенства про обрядові справи, 13 квітня 1931 р., Львів. Рог. А. Шептицький, *Пастирські послання 1918–1939 рр.*, т. 2, Львів 2009, s. 80.

⁵⁷ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 71.

⁵⁸ Тамże, s. 71–73.

⁵⁹ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 72; Р. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, dz. cyt., s. 152.

⁶⁰ Р. Бахталовський, *Апостол з'єдинення...*, dz. cyt., s. 173–175; Г. Шишкович, *Мій спомин про преосв. Н. Чарнецького ЧНІ*, в: *Ювілейна книга ОО. Редemptористів східного обряду*, Йорктон 1956, s. 307–308.

na niego powóz czterokonny, a licznie zgromadzeni wierni witali go chlebem i solą. W kościele biskup odprawił Mszę św., na którą przyszło mnóstwo ludzi, a następnie spotkał się z młodzieżą, dziećmi i chórzystami⁶¹. Sukces tej wizytacji świadczy o wysokim poziomie zaufania miejscowych do biskupa i pragnieniu powrotu do Unii.

Pod przewodnictwem Czarneckiego także pozostali redemptoryści kontynuowali misje na Wołyniu. Ojcowie mieszkali w Kowlu, a odwiedzali wołyńskie wsie i przysiółki, „służąc przesiedleńcom z Galicji i wołynianom, którzy przyjęli jedność Kościoła Świętego”. Misje te prowadzili nie tylko Ukraińcy, ale i redemptoryści z Belgii (m.in. Richard Costenoble, Joseph Hekire i Maurice van de Maele). O. Stefan Bachtałowski wspomina o sukcesach prowadzonej intensywnie misji, ale też o masowym przeciwdziałaniu ze strony miejscowej władzy: „policja robiła ojcom różnego rodzaju nieprzyjemności, zamykała kaplice i przeszkadzała w pracy ekumenicznej między nieprzyłączonymi prawosławnymi”⁶².

Latem 1933 roku w Tarnopolu odbyła się misja w kościele Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny. Był tam też bp Mikołaj, tym razem jako spowiednik. Ostatniego dnia po procesji z krzyżem wygłosił on krótkie przemówienie. O. Stefan Bachtałowski pisał:

Następnie słowo wygłosił Czarnecki. W kilku wspaniałych zdaniach Jego Ekscelencja przypomniał ludziom wielkie zobowiązanie, by nie zapominać w swojej modlitwie i pomocy dla braci z Wielkiej Ukrainy, którzy cierpią dzisiaj jak męczennicy już czterdzieści kilometrów od Tarnopola [na terenach Związku Sowieckiego]. Kaznodzieja zwrócił też uwagę słuchaczy na innych braci, którzy zostają niestety jeszcze schizmatykami i którzy mieszkają na Wołyniu, Podlasiu i Polesiu. Poprosił o modlitwę o ich nawrócenie. Później Jego Ekscelencja pobłogosławił wiernych w imieniu Ojca Świętego. Wezwał też ludzi do zjednoczenia swoich chęci z intencją Chrystusa za pokój na całym świecie i za nawrócenie niewierzących i jedność Kościoła⁶³.

Z tej relacji widać szczere pragnienie nawrócenia jak największej liczby wiernych na Wołyniu oraz wspólnotę i solidarność w doświadczeniu międzyetnicznych i międzyreligijnych konfliktów.

Oprócz wizytacji biskup odnowił działalność seminarium w Dubnie i przekazał je pod opiekę jezuitów obrządku wschodniego, bowiem współpracował z nimi w formacji i edukacji greckokatolickich kapłanów. Osobiście wygła-

⁶¹ Один день серед наших уніятів на Холмщині, Місіонар Пресв. Серця Ісусового 1932, nr 11, s. 242–245, za: O. Лупій, *Служіння Миколая Чарнецького на Волині*, dz. cyt., s. 90.

⁶² С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 106.

⁶³ Тамże, s. 129–130.

szał tam konferencje ze wschodniej duchowości i liturgiki⁶⁴. Biskup bardzo sumiennie przykładał się do rozwoju i rzetelnej formacji nowych kapłanów. Często sam prowadził rekolekcje kapłańskie. W szczególny sposób akcentował potrzebę zachowywania czystości wschodniego obrządku i nakreślał ewangeliczny ideał kapłana. W jego rekolekcyjnych kazaniach dokładnie widoczne były cechy kapłana, który służy ludowi Bożemu na wzór Dobrego Pasterza⁶⁵. Okoliczności polityczne miały jednak gwałtownie zmienić sytuację i misyjne wyzwania na Wołyniu.

W wyniku tajnego układu Ribbentrop–Mołotow niespełna trzy tygodnie po ataku hitlerowskich Niemiec na Polskę, 17 września 1939 roku, Armia Czerwona przekroczyła rzekę Zbrucz i wtargnęła na wschodnie terytorium II Rzeczypospolitej. 28 września został podpisany traktat niemiecko-radziecki, który wyznaczał nową granicę wzdłuż tzw. linii Curzona. Ziemia chełmska, lewobrzeżne Nadsanie, Łemkowszczyzna i Podlasie stały się częścią Generalnej Guberni, a pozostałe tereny dzisiejszej zachodniej Ukrainy przeszły pod okupację sowiecką⁶⁶. Redemptoryści w tej sytuacji zostali wygnani z Wołynia, a bp Mikołaj na początku wojny zamieszkał we Lwowie, w klasztorze przy ul. Zyblikiewicza. Po dwóch latach, już pod niemiecką okupacją, sytuacja się zmieniła, ale nowa władza zabroniła mu „mieszkać na terytorium jego wizytatury”⁶⁷. Z przyjściem wojsk niemieckich zostało odnowione seminarium we Lwowie. Bpa Mikołaja poproszono o prowadzenie zajęć z historii filozofii starożytnej, psychologii, etyki, socjologii, sakramentologii, teologii moralnej i kazuistyki⁶⁸. Prowadził również lekcje z teologii moralnej dla swoich współbraci w lwowskim klasztorze św. Klemensa⁶⁹.

⁶⁴ „La voix de Redempteur” 7 (1932), s. 208–210, za: О. Лупій, *Служіння Миколая Чарнецького на Волині*, dz. cyt., s. 101.

⁶⁵ А. Олійник, *Духовно-моральні атрибути священика в реклекційних конференціях блаженного Миколая Чарнецького для семінаристів у Львові 1928–1942 років*, w: „Шлях до святості” – життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького, dz. cyt., s. 152–166.

⁶⁶ Я. Грицак, *Нарис історії...*, dz. cyt., s. 155.

⁶⁷ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 120.

⁶⁸ Z zachowanych archiwalnych danych seminarium wiadomo, że w roku szkolnym 1941/42 biskup dawał lekcje z następujących przedmiotów: I rok – historia filozofii starożytnej, psychologia racjonalna/warunki życia psychicznego, psychologia doświadczenia; II rok – etyka – socjalne czynniki moralności, podstawy socjologii; IV rok – sakramentologia; V rok – teologia moralna, kazuistyka. W następnych latach (1942/43; 1943/44) dawał lekcje tylko dla I i II roku. Z zachowanego harmonogramu wiadomo też, że wykładał w pierwszym semestrze 1944/45 roku, chociaż wpisano w nim tylko lektorów, a nie przedmioty, które prowadzili. Por. Навчальні програми на 1941/42, 1942/43 навчальні роки, ЦДІАУЛ, Ф. 451, оп. 1, спр. 76. Навчальні програми на 1942/43, 1943/44 навчальні роки, ЦДІАУЛ, Ф. 451, оп. 1, спр. 77. Розклад занять на 1924/25, 1929/30, 1944/45, ЦДІАУЛ, Ф. 451, оп. 1, спр. 94. Za: P. Pliх, *Каталог...*, dz. cyt., s. 68–69.

⁶⁹ „Jest nas tutaj 13 ojców, studentów, braci. Biskup Mikołaj jest też tutaj [w klasztorze św. Klemensa we Lwowie] i daje lekcje z teologii moralnej dla trzech studentów”. Лист Йосифа Де Вохта до

6. Postępowanie karne i zsyłka na Sybir

W lipcu 1944 roku Ukraina Zachodnia znowu przeszła pod okupację sowiecką. Po śmierci Andrzeja Szeptyckiego władze zaczęły masowy atak na Kościół greckokatolicki. Następnym rokiem był czasem aresztów wydobywczych, nieustannych przesłuchań oraz procesów pokazowych dla hierarchów unickich. Aresztowanie bpa Czarneckiego miało miejsce w nocy 12 kwietnia 1945 roku. Rewizja podczas aresztowania trwała ponad trzy godziny, odbyła się w obecności trzech świadków, redemptorystów: o. Josepha de Vochta, o. Jewgena Pelecha i o. Pawła Majika. Postępowanie karne nr 68069-ФП „W sprawie oskarżenia Slipyja Josyfa Iwanowycza, Czarneckiego Mykoły Oleksijowycza z art. 54–1a i 54–11 Kodeksu karnego USRR” objęło siedem tomów i 1963 stron⁷⁰.

Po krótkim śledztwie we Lwowie Czarnecki został przewieziony do Kijowa, gdzie przesłuchania i dochodzenie trwały od 21 kwietnia 1945 roku do 26 kwietnia 1946 roku. W postępowaniu karnym zanotowano 60 przesłuchań biskupa, w tym 21 trwało dwie doby, zaś jedno pełne trzy doby (3–5 lipca 1945 roku). W okresie 18–25 października przesłuchania były szczególnie brutalne i intensywne, aresztowany biskup poddany został czterem 48-godzinnym nocnym przesłuchaniom. 17 kwietnia 1946 roku przeprowadzono konfrontację z metropolitą Josyfej Slipym, który wspominał: „podczas przesłuchań było zorganizowanych kilka konfrontacji z biskupem Czarneckim, który dokładnie powiedział, że w sumieniu słyszy obowiązek powiedzieć o egzarchach, święceniach, administratorach i innych sprawach. On wszystko opowiadał i dlatego traktowali go dość lekko”⁷¹. Z tego powodu metropolita wyrażał częściowe niezadowolenie, że Mikołaj Czarnecki był zbyt szczery.

Przesłuchania Czarneckiego odbywały się pod kierunkiem kapitana śledczego Oleksandra Zaszczitina, który był znany ze swoich okrutnych metod. Żeby zebrać dowody „kontrrewolucyjnej działalności” Czarneckiego, wypytywał go szczególnie o utrzymywanie bliskiego kontaktu z Watykanem. Biskup

Архамандрита Патрііціо Мурай, від 12 січня 1940 р., ГАЗНІ, Province Lviv 0042, Personalia 7, De Vocht, za: Р. Піх, *Каталог...*, dz. cyt., s. 66–67.

⁷⁰ Галузевий Державний Архів Служби Безпеки України в Києві (dalej: ГДА СБУ). Кримінальна справа nr 68069-ФП „По звинуваченню Сліпого Йосифа Івановича, Чарнецького Миколи Олексійовича та інших за ст. 54–1а і 54–11 Карного кодексу УРСР”, у 7 т., т. 1 – 298 арк.; т. 2 – 309 арк.; т. 3 – 212 арк.; т. 4 – 288 арк.; т. 5 – 265 арк.; т. 6 – 292 арк.; т. 7 – 299 арк. За: С. Гуркіна, *Кримінальна справа блаженного Миколая Чарнецького*, w: „Шлях до святості” – життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького, dz. cyt., s. 168.

⁷¹ Сліпий Й. *Спомини*, red. І. Дацько, М. Горяча, Львів 2014, за: С. Гуркіна, *Кримінальна справа блаженного Миколая Чарнецького*, dz. cyt., s. 168.

zeznawał, że co roku osobiście jeździł do Rzymu lub wysyłał raporty o swojej działalności w parafiach, które były pod jego jurysdykcją. Dało to podstawy śledczym, by nazwać go „szpiegiem Watykanu”, który zbierał informacje o Związku Sowieckim i kolportował je na Zachód. Wiadomo skądinąd, że jego raporty takich treści nie zawierały. Podczas przesłuchania w dniach 26–27 kwietnia 1945 roku biskup uznał swoją działalność antysowiecką: „wstrzymałem swoją działalność wizytatora apostolskiego na Wołyniu, ponieważ bałem się represji władzy radzieckiej, dlatego że wiedziałem, że polityka prowadzona przez Kościół greckokatolicki jest nieprzychylna władzy sowieckiej”⁷².

Czarnecki osobiście dawał wyraz swojej postawie: „Moja działalność antysowiecka polega na tym, że będąc biskupem greckokatolickim, byłem w pełni zgodny i podtrzymywałem wrogą działalność naszego Kościoła przeciwko władzy sowieckiej. Oprócz tego sam osobiście i niejednokrotnie mówiłem przeciw komunizmowi i jego materialistycznemu światopoglądowi”⁷³. Ponadto biskup był oskarżany o wsparcie idei samodzielnej Ukrainy, OUN i UPA.

Między 6 a 10 maja 1946 roku Czarnecki miał możliwość zapoznać się ze zgromadzonym materiałem dowodowym, a 11 maja skierowano przeciwko niemu akt oskarżenia, w którym czytamy:

- 1) Będąc biskupem greckokatolickiego Kościoła unickiego i agentem Watykanu, aktywnie działał antysowiecko dla Watykanu, zbierał i wysyłał papieżowi informację polityczną o Związku Sowieckim i prowadził aktywną pracę przeciw Związkowi Sowieckiemu;
- 2) Razem z innymi biskupami kierował działalnością unickiego duchowieństwa na korzyść okupantów i wszechstronnie pomagał niemiecko-faszystowskiemu okupantom w walce przeciw Związkowi Sowieckiemu;
- 3) Mając kontakt z organizacjami ukraińsko-niemiecko-nacjonalistycznymi, sprzyjał formacji OUN-UPA w prowadzeniu działań wywrotowych i terrorystycznych⁷⁴.

Wyżej wymienione przestępstwa objęte były artykułami 54-a i 54-II Kodeksu karnego USRR. 3 czerwca 1946 roku decyzją trybunału wojskowego bp Mikołaj Czarnecki został skazany na pięć lat więzienia i trzy lata zesłania.

Pierwszym miejscem, gdzie odbywał karę, był obóz w Marińsku na Syberii, 6 tys. km na wschód od Moskwy. Razem z nim osadzeni tam zostali też metropolita Josyf Slipyj, Petro Werhun i protoihumen bazylianów o. Hradiuk. Anton Knjażyckij, były dyrektor gimnazjum w Kołomyi, wspominał później, że biskup zawsze pocieszał innych współwięźniów, głośno mówił o lepszej

⁷² С. Гуркіна, *Кримінальна справа блаженного Миколая Чарнецького*, dz. cyt.

⁷³ Тамże, s. 178.

⁷⁴ Тамże, s. 179–180; ГДА СБУ. Кримінальна справа nr 68069-ФП, т. 7, арк. 163–172, арк. 200–201.

przyszłości, cytował słowa z Pisma Świętego i często rozdawał wszystko to, co otrzymywał w paczkach z Ukrainy⁷⁵.

Pod koniec 1947 roku Czarnecki i Slipyj zostali przeniesieni do miasta Peczora. O. Pietro Leoni, Włoch, który służył jako kapelan w Odessie i został skazany na 25 lat katorgi na Syberii jako „szpieg watykański”, poinformował później, że przewiezienie biskupów trwało cztery dni. Inny więzień, Grobauer, w liście do o. Stefana Bachtałowskiego pisał, że Czarnecki zawsze był otoczony przez ludzi w większości z zachodniej Ukrainy. Pocieszał ich, spowiadał i błogosławił różańce wiązane z nici⁷⁶. Grobauer przyznawał też, że Czarnecki był łatwowierny. Według niego, ufał on każdemu, kto go prosił o pomoc, i często był okradany⁷⁷.

11 kwietnia 1950 roku zakończył się czas więzienia bpa Czarneckiego, choć zgodnie z wyrokiem miał przed sobą jeszcze trzy lata zesłania. Jednak jego rodzony brat Wasyl Czarnecki 5 stycznia 1950 roku zwrócił się z prośbą o pozwolenie na zwolnienie starszego i schorowanego biskupa i jego zamieszkanie w rodzinnej wsi pod opieką rodziny. 11 stycznia tego roku przeprowadzono badania lekarskie, żeby sprawdzić stan zdrowia bpa Czarneckiego. Świadcstwo lekarzy brzmiało: „postępująca miażdżyca oraz miażdżyca naczyń sercowych; stan zdrowia nie pozwala na zesłanie”. W związku z tym 26 stycznia zastępca kierownika działu Dubrawlagu⁷⁸ kapitan Borysow napisał do Moskwy: „Prosimy o rozkaz, dokąd należy odesłać Czarneckiego Mykołaja Oleksijowycza po odbytych terminie więzienia”. Do pisma dołączono kopie dwóch poprzednich decyzji dotyczących biskupa: decyzji komisji Sewpeczlagu⁷⁹ w mieście Peczora (Republika Komi): od 10 maja 1950 roku „trzymać w specjalistycznym obozie”, i decyzji komisji centralnej MSW, MBP i prokuratora: „trzymać M. Czarneckiego w specjalistycznym obozie jako bardzo niebezpiecznego przestępcę”⁸⁰. Major Mansurowa zaproponowała specjalistycznej radzie MBP, „by nie zapominać, że Czarnecki M. O. prowadził na Ukrainie antysowiecką politykę Watykanu, a jego powrót na Ukrainę z logiki operacyjnej jest niewskazany, dlatego Czarneckiego Mykołaja Oleksijowycza należy zwolnić z obozu i przenieść do domu inwalidów w niereżimowej miejscowości pod nadzorem oddziału MSW”⁸¹. 7 czerwca uchwalono następującą decyzję: „Po odbytych terminie kary zwolnić z obozu i zesłania oraz odprawić

⁷⁵ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 148.

⁷⁶ Tamże, s. 160.

⁷⁷ Tamże, s. 161.

⁷⁸ Dubrawlag – obóz Dubrawno, Republika Mordowii (przyp. tłum.).

⁷⁹ Sewpeczlag – obóz północno-peczorski (przyp. tłum.).

⁸⁰ ГДА СБУ. Кримінальна справа nr 68069-ФП, т. 7, арк. 290–292.

⁸¹ Tamże, арк. 296.

Czarneckiego M. O. do domu inwalidów pod nadzorem oddziału MSW⁸². Wówczas biskup został przeniesiony do obozu w miejscowości Jawas.

Krótką, ale ważną informacją o dalszym losie bpa Czarneckiego znajduje się w postępowaniu karnym nr 148465: „Z oskarżenia Welyczkowskiego Wasyla Wołodymyrowycza z art. 54–1a i 54–11 Kodeksu karnego USRR⁸³. Chodzi o wymaganie działu śledczego KGB przy Ministerstwie USRR w Kijowie, żeby sprawdzić i wydać zaświadczenie o Czarneckim z kartoteki operacyjno-dokumentacyjnej. Dowiadujemy się z niego, że:

– 8 września 1951 roku Czarnecki został po raz drugi skazany przez specjalny sąd obozowy w Dubrawlugu MSW w miejscowości Jawas (Republika Mordowia) z art. 58–10 na 10 lat więzienia;

– 19 lipca 1956 roku został zwolniony z rozkazu z 24 marca 1956 roku na podstawie decyzji komisji straży granicznej ZSRR⁸⁴.

Biskup wrócił do Lwowa w tym samym roku w stanie ciężkim. Natychmiast hospitalizowano go w szpitalu sióstr miłosierdzia św. Wincentego. Po intensywnym leczeniu jego stan zdrowia się polepszył i Czarnecki zamieszkał przy ul. Weczirnij 7, gdzie żył jeszcze trzy lata. Czas ten spędził na modlitwie i w miarę możliwości na aktywnej pracy, m.in. przygotowywał kandydatów do święceń kapłańskich. Wiadomo, że wyświęcił w tym czasie przynajmniej osiem osób, z których sześciu było redemptorystami⁸⁵.

7. *Odor sanctitatis*

2 kwietnia 1959 roku był ostatnim dniem ziemskiego życia bpa Czarneckiego. Dwa dni po śmierci został pogrzebany na Cmentarzu Kulparkiwskim. Pogrzeb odprawił kapłan rzymskokatolicki o. Karol Jastrzębski, a przy trumnie biskupa zgromadziło się wielu wiernych⁸⁶. Na początku lat 70. jego szczątki przeniesiono na Cmentarz Łyczakowski. Nie zwracając uwagi na zakaz władzy radzieckiej, wierni odwiedzali grób swego biskupa, a po legalizacji Kościoła greckokatolickiego stał się on miejscem pielgrzymek i kultu publicznego. Ludzie zbierali się na wspólne modlitwy za wstawiennictwem bpa Mikołaja, zaś zarząd cmentarza, widząc liczbę odwiedzających, zamontował specjalne tablice informacyjne w celu ułatwienia dojścia do grobu.

⁸² Tamże, t. 7, арк. 297.

⁸³ ГДА СБУ. Кримінальна справа nr 148465 „По звинуваченню Величковського Василя Володимировича за ст. 54–1 «а» і 54–11 Карного кодексу УРСР”, t. 1–2.

⁸⁴ Tamże, t. 2, арк. 68–69.

⁸⁵ В. Додаток, *Святительська діяльність блаженного владика Миколая Чарнецького*, w: „Шлях до святості” – життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького, dz. cyt., s. 201.

⁸⁶ С. Бахталовський, *Николай Чарнецький...*, dz. cyt., s. 172–173.

Zgodnie z przepisami kanonicznymi, pięć lat po śmierci rozpoczął się proces beatyfikacyjny bpa Czarneckiego. Szczególnie intensywnie włączyła się w niego kanadyjska prowincja redemptorystów w Yorkton. W kwietniu 2001 roku komisja teologiczna potwierdziła fakt męczeństwa, a dwa miesiące później podczas swej wizyty we Lwowie papież Jan Paweł II zaliczył bpa Mikołaja Czarneckiego w poczet błogosławionych. W związku z tym pojawiła się potrzeba translacji jego relikwii do świątyni. W lipcu 2002 roku doczesne szczątki biskupa zostały uroczystie przeniesione do cerkwi św. Jozafata we Lwowie. Wydarzenie to odbiło się głośnym echem w całym Lwowie i na zachodniej Ukrainie.

Kult bł. Mikołaja Czarneckiego jest rozpowszechniany po dziś dzień i obejmuje ludzi w różnym wieku i o różnym statusie społecznym. W wielu świątyniach, gdzie posługują redemptoryści, co tydzień odprawiane jest nabożeństwo o uzdrowienie i namaszczenie olejem poświęconym przy relikwiach Błogosławionego. Zaskakuje też liczba pielgrzymów przybywających z różnych zakątków Ukrainy. Oprócz tego dla osób, które z różnych przyczyn nie mogą odwiedzić osobiście świątyni i ołtarza z relikwiami Błogosławionego, zamontowano kamerę do przeprowadzania bezpośredniej transmisji telewizyjnej wszystkich wydarzeń i posług liturgicznych.

Na Ukrainie i poza jej granicami powstało też wiele kościołów, kaplic i ikon błogosławionego biskupa. W klasztorze redemptorystów w Holosku we Lwowie istnieje muzeum bł. Mikołaja, gdzie przechowywane są jego osobiste rzeczy i relikwie z czasu sowieckich prześladowań Kościoła greckokatolickiego. Bp Mikołaj Czarnecki był niezwykle postacią. Jego osobista skromność i pokora, a jednocześnie wytrwałość i wierność Bogu oraz Kościołowi jest świadectwem dla następnych pokoleń.

Tłumaczenie: Anna Okis

Summary

The life and ministry of blessed bishop Mykolay Charnetsky, C.Ss.R. (1884–1959)

The article examines life and mission of the bishop Mykolay Charnetsky, a Ukrainian Redemptorist, who was proclaimed a blessed martyr along with other 26 blessed ecclesiastic and lay people by John Paul II in June 2001. The author presents Charnetsky's early childhood, his school years, studying at the Seminary, higher education and work as a professor of the Seminary in Stanyslaviv. The decision to join the Congregation of Redemptorists was the next big step in his life. Charnetsky performed various tasks as a confrere. He served as a teacher, a confessor, a missionary and a housekeeper in a few houses of the Lviv Province. Special attention in the article is paid to his ministry in Volyn region as a missionary and an apostolic visitator. The article deals with special features of spiritual life in Volyn and the interconfessional conflict between Poles and Ukrainians. Charnetsky's mission was deterred due to the political situation in the region and the War. Mykolay Charnetsky became a martyr of the Soviet Regime who was unjustly accused of being a "spy of Vatican". His relics have been transferred to the Church of St. Josaphat in Lviv.

Olga Pushchak – historyk, ukrainoznawca, autorka licznych artykułów naukowych i popularyzujących współczesną historię Ukrainy, bliiski współpracownik Lwowskiej Prowincji Redemptorystów w edycjach poświęconych dziejom i duchowości redemptorystów obrządku greckokatolickiego oraz członek rzeczywisty Ukrainoznawczego Instytutu Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Zakładzie Historii Nowożytnej.